

УДК 332.14(477)

Прямухін Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та банківської справи
Черкаського державного технологічного університету

РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

REGULATION OF TRANSFORMATIONS OF REGIONAL MARKET SPACE IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність регулювання трансформацій регіонального ринкового простору, розглянуто його види та їх особливості. Обґрунтовано цілі регулювання трансформацій та критерії ефективності такого регулювання. Подано визначення сили впливу й ефективності регулювання, розкрито її економіко-математичний зміст. Особливу увагу приділено зворотному впливу на систему регулювання трансформацій ринкового простору територій, сформульовані перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: трансформації регіонального ринкового простору, ефективність регулювання трансформацій, сила впливу, критерії ефективності регулювання.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность регулирования трансформаций регионального рыночного пространства, рассмотрены его виды и их особенности. Обоснованы цели регулирования трансформации и критерии эффективности этого регулирования. Дано определение силы влияния и эффективности регулирования, раскрыт ее экономико-математический смысл. Особое внимание уделено обратному воздействию на систему регулирования трансформаций рыночного пространства территорий, сформулированы перспективы дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: трансформации регионального рыночного пространства, эффективность регулирования трансформаций, сила воздействия, критерии эффективности регулирования трансформаций.

ANNOTATION

The article reveals the essence of the regulation of transformation of regional market space, examines its types and their features. The regulatory objectives of transformation and performance criteria of their regulation are justified. The definition of the force of the impact of regulation effectiveness is provided. Its mathematical sense is revealed. Special attention is given to reverse impact on the transformation regulation system of market space areas and prospects for further research are formulated.

Keywords: regional market space transformation, effectiveness of regulation of transformation, impact, criteria of regulation effectiveness.

Постановка проблеми. Регулювання трансформацій регіонального ринкового простору завжди було складним процесом, який веде свій початок з моменту формування і розвитку ринку. Часом намагання контролювати ринкові процеси та зв'язки між елементами закінчувалося обвалами ринків, стрімкими змінами, навіть крахом економічної моделі та глибокою економічною, фінансовою, політичною кризою. Історія рясніє такими прикладами, причому за наслідками вони бувають діаметрально протилежні. Так, механізм державного контролю і регулювання, застосований у Радянському

Союзі, зрештою призвів до його розпаду і побудови нової економічної моделі в постсоціалістичних країнах. Разом з цим вчасне втручання держави та місцевого самоврядування при обвалі ринку нерухомості Польщі вберегло його від очевидного для світової спільноти краху і допомогло відновитися. При цьому майже не постраждала архітектура ринкового простору територій та країни загалом [1; 2; 3]. Отже, регулювання ринкових трансформацій може бути як корисним, так і руйнуючим для економіки, ринку, фінансів регіонів. Закономірно постає питання: яким же має бути регулювання ринкового простору територій і в чому воно полягає як таке?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість прогресивних науковців класичної науки, а саме С. Бандур, П. Беленький, І. Валентюк, З. Герасимчук, О. Лебединська, І. Лексін та ін. виділяють у системі регулювання трансформацій ринкового простору територій три складові: державне, регіональне та світове [4; 5; 6; 7]. Дослідники мікроекономічних процесів особливо виділяють ще один вид – саморегулювання, яке вважають рівноцінним зазначеним вище видам. До таких науковців належать Дж. Гелбрейт, В. Підгірний, В. Чужиков [8; 9; 10]. Разом з цим видатні економісти і дослідники розглядають зазначені види регулювання поодинокі, концентруючи увагу на одному з них, натомість вважаємо, що усі види регулювання являють собою єдиний механізм, дія і наслідки якого повинні досліджуватися в комплексі. Саме цей аспект висвітлений у дослідницькій сфері недостатньо, особливо враховуючи бурхливі трансформаційні процеси, що відбуваються нині у регіональному, національному та світовому ринковому просторі.

Метою статті є висвітлення взаємозв'язку між видами регулювання трансформацій ринкового регіонального простору, визначення їх цілей і критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Система регулювання ринкових регіональних трансформацій складна і багатогранна. Види регулювання, які зв'язані між собою і діють як єдине ціле, використовують різні важелі та інструменти і тому непропорційні у своєму впливі на трансформаційні процеси. Найбільш результативним

є те регулювання, дія якого максимально здатна вплинути на об'єкт і змінити його у напрямку максимальної ефективності. *Об'єктом* регулювання називаємо трансформації регіонального ринкового простору, *Суб'єктом* трансформацій – будь-які складові механізми регулювання. Повертаючись до питання взаємозв'язку між його видами і узагальнюючи існуючі наукові підходи у цій сфері, вважаємо доцільним і правильним розглядати систему регулювання трансформацій регіонального ринкового простору в розрізі чотирьох, констатованих нами вище видів (рис. 1).

Зупинімося на саморегулюванні як на одному із двох видів внутрішньо-територіального регулювання. Роль саморегулювання важлива своєю безпосередністю дії отримання результату і можливої корекції. У той час як державне і регіональне регулювання впливає на трансформації регіонального ринкового простору, так би мовити, з позиції власних інтересів, намагаючись регулювати їх з метою отримання максимальної ефективності, мета саморегулювання – створити ефективність у самому ринковому просторі. Йдеться не тільки про комфортність функціонування елементів архітектури самих по собі, а також про тісноту зв'язків між цими елементами, яка формує умови їх довгострокового співробітництва і певну сталість існуючої архітектури. За таких умов трансформаційні процеси, по-перше, менш руйнівні для елементів та їх зв'язків, по-друге, їх вплив торкається усієї архітектури і за рахунок її певної сталості послаблюється сила трансформаційного «удару», яка частково «гаситься» «пружинним ефектом» міцних зв'язків.

Зауважимо, що існує і зворотний вплив – трансформацій регіонального ринкового простору на систему регулювання. Цей зворотний вплив за силою рівний прямому впливу, як показано на рисунку 1. Особливість – у світовому регулюванні, а саме: перетворення, які відбуваються у ринковому просторі територіальної одиниці, не можуть здійснити впливу на нього, такий вплив можливий лише у випадку значних трансформацій усього регіонального простору

країни. Тоді інші складові механізми регулювання активізуються для того, щоб стримати цей вплив і мінімізувати втрати (збільшити ефективність). Зворотний вплив внутрішнього регулювання трансформацій різний за силою: найбільший – на саморегулювання, далі – регіональне, найменший – на державне регулювання. Сила впливу – це інтенсивність дії певної кількості елементів, спрямована в одному напрямі. Зміни потребують роботи і витрат, тому що сила впливу кожної із складових механізми регулювання на елементи архітектури регіонального ринкового простору протилежна силі зворотного впливу. Розглядаючи цей вплив як єдиний механізм, його сукупну дію пропонуємо розглянути у вигляді формули 1.

$$\sum_1^n F_i A_i = -\sum_1^m f_j a_j, \quad (1)$$

$$n = 4, m = 1 \dots N$$

де $\sum F_i$ – сила впливу видів регулювання (світового, державного, регіонального, та саморегулювання) на стимулювання трансформаційних процесів елементів регіонального ринкового простору;

$\sum f_j$ – сила впливу трансформацій регіонального ринкового простору (елементів архітектури) на складові механізми регулювання;

A_i, a_j – зважені елементи, які враховують вплив даного виду регулювання.

Якщо ми врахуємо, що елементів ринку багато, вони різні і вплив їх на механізм регулювання підсилюється мережевими зв'язками як у регіоні, так і за його межами, то той факт, що сумарна сила регулювання дорівнює сумарній силі впливу трансформацій регіонального ринкового простору, стає очевидним. До зворотної дії елементів відносимо: відмову від виконання, перехід у тіньовий сектор, припинення діяльності, реструктуризацію.

На основі поданого вище констатуємо: проблематика регулювання трансформацій ринкового простору територій полягає, по-перше, у взаємоузгодженості між державним, регіональним та саморегулюванням, по-друге, у визначенні міри впливу кожної складової і, по-третє,

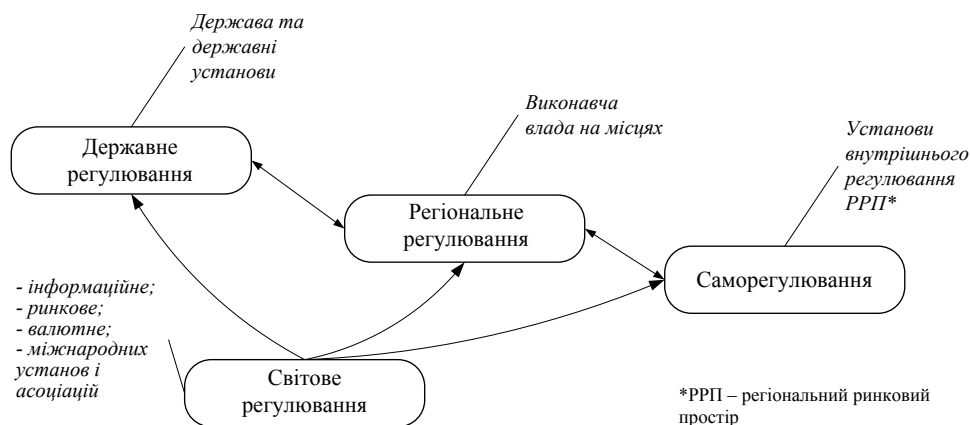

Рис. 1. Регулювання трансформацій регіонального ринкового простору

критеріїв їх регулювання [11, с. 147-155]. Цю міру впливу визначаємо як ефективність трансформацій регіонального ринкового простору.

$$\sum_1^n F_i A_i + \sum_1^m f_j a_j = \Delta E, \quad (2)$$

n = 4, m = 1...N

де ΔE – ефективність на одиницю часу для трансформацій регіонального ринкового простору.

Для того щоб сформулювати і обґрунтувати перспективні напрями і важелі регулювання трансформацій архітектури регіонального ринкового простору, звернемося до визначення поняття «розвиток архітектури регіонального ринкового простору» [12]. Під цим поняттям розуміємо такий напрям руху елементів архітектури, який забезпечує позитивну зміну економічних показників території, а також параметрів рівня та якості життя населення, яке проживає на даній території. Такий розвиток не повинен обмежуватися механічним зростанням елементів, але повинен базуватися на внутрішньому потенціалі регіону – розвинених і перспективних елементах, міжрегіональному співробітництві, що можливо тільки за впровадження механізму делегування частини владних повноважень від загальнодержавних до регіональних органів місцевої влади. Водночас напрями і темпи розвитку архітектури регіонального ринкового простору безпосередньо залежать від урахування сукупності факторів, які поділяють на ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні) [12]. Трансформації регіонального ринкового простору, очевидно, не завжди забезпечують позитивний рух елементів його архітектури, тому основна ціль внутрішнього регулювання, до якого ми відносимо державне, регіональне і саморегулювання, – ефективне управління трансформаційними процесами. Це можливо тільки, як було зазначено вище, в умовах певної сталості і міцності архітектури ринкового простору територій. Отже, ми дійшли однозначного висновку, що регулювання трансформацій (тобто управління ними) повинне керуватися їх ефективністю.

Для розвитку ринкової регіональної архітектури важливе значення мають правильна постановка та ранжирування цілей розвитку. Узгодження цілей розвитку елементів регіонального ринкового простору і ресурсів, необхідних для їх досягнення, дозволяє визначити можливі варіанти трансформацій ринкового простору території, а прив'язка на кожному етапі варіанту до часового параметра дозволяє розробити сценарій таких трансформацій. Безумовно, тіснота зв'язку між будь-яким сценарієм розвитку архітектури і особливостями функціонування регіону, є такою, що визначає напрям формування і реалізації сценарію. Через те, що в основі сучасного розвитку регіонів лежать ідеї збалансованості, певної сталості й соціальної орієнтації, вони, оскільки не є теоретичними

конструкціями, а реальними характеристиками, створюють стратегічний напрям сценарного менеджменту. Зауважимо, під *сталістю регіональної ринкової архітектури* розуміємо її здатність залишатися відносно (певний проміжок часу) незмінною, тобто зберігати свою структуру й функціональні особливості впродовж певного часового інтервалу, незважаючи на внутрішні і зовнішні фактори впливу. *Збалансованість розвитку регіону* – це дотримання специфічної для кожної територіальної одиниці пропорції її потенціалів (економічного, екологічного, демографічного тощо). За цим твердженням, формування і функціонування повноцінних з соціальної, економічної, фінансової, екологічної та інших точок зору регіонів неможливе без трансформацій, спрямованих на внутрішню сталість і збалансованість. З цього моменту йдеться про ринкову архітектуру регіонального ринкового простору, яка, власне, і сформує передумови зазначеної сталості, збалансованості, а саме – стимулює утворення елементів, яких не вистачає у архітектурі, чи навпаки, ліквідацію зайвих, подолання деструктивності інших складових, стимулювання внутрішньо- і міжрегіональних зв'язків. За рахунок цього забезпечується соціальна орієнтація регіонального розвитку, яка передбачає спрямованість трансформацій елементів ринкової побудови території на підвищення рівня та якості життя населення.

Поєднання регіонального розвитку із архітектурою ринкового простору відповідної територіальної одиниці пропонуємо розглядати як єдину систему, покликану забезпечувати позитивну динаміку якості життя населення через призму ефективності ринкових процесів, що для досягнення цих цілей потребує постійного державного впливу. *Державним регулюванням трансформацій архітектури* регіонального ринкового простору варто вважати цілеспрямований систематичний вплив з боку держави, направлений на підтримання такої сукупності, кількості та якості її елементів, яка, забезпечуючи позитивні трансформації ринкового простору, створює соціально орієнтований, сталий і збалансований розвиток регіонів, тобто максимально високі і приблизно однакові соціальні стандарти життя населення, незалежно від місця проживання. Інструментами державного регулювання для вирішення зазначених цілей є нормативно-правова база, інформаційне, інституційне, та кадрове забезпечення із використанням передових методичних управлінських підходів і відповідного інструментарію. Нині значної популярності набувають різні методики регіонального прогнозування, зокрема Форсайт, покликані науково обґрунтувати можливий стан розвитку регіону та регіональної ринкової архітектури в майбутньому, альтернативні шляхи, строки та способи досягнення цілей [13].

Державне регулювання трансформацій архітектури регіонального ринкового простору

передбачає множинність суб'єктів, об'єктів та їх зв'язків. Суб'єктами виступають: держава як головний інститут, який забезпечує організацію ринку і ринкової архітектури та державні органи на місцях, до яких належать центральні та регіональні органи виконавчої влади. Об'єктами державного регулювання у країновому масштабі є зв'язки між державою і регіоном (що виникають у процесі впливу держави на регіональний ринковий простір), у регіональному – окремі ситуації чи проблеми у діяльності елементів архітектури регіонального ринкового простору, розв'язання яких потребує державного втручання.

Вважаємо, що вихідним моментом державного регулювання регіональних трансформацій ринкового простору є аналіз стану регіонів, який дозволяє виявити особливості його ринкової архітектури, і на підставі якого будуть вибрані адекватні методи державного та регіонального регулювання. Зосереджуємо увагу на повній взаємоузгодженості цих двох видів регулювання, оскільки вважаємо їх виключно взаємодоповнюючими. Разом з цим цілі кожного з видів регулювання неоднакові (табл. 1).

Таблиця 1

Цілі складових системи регулювання трансформацій архітектури регіонального ринкового простору

Види регулювання	Основні цілі
Державне регулювання	1) зростання рівня життя населення; 2) збільшення податкових надходжень; 3) функціонування об'єктів комунальної власності; 4) зменшення соціальних виплат та асигнувань; 5) розвиток ринку
Регіональне регулювання	1) зростання рівня життя населення; 2) розвиток регіону: ринку, інфраструктури; 3) зміцнення місцевого самоврядування; 4) забезпечення функціонування об'єктів комунальної власності; 5) зростання надходжень місцевих податків
Саморегулювання	1) зростання ринку; 2) зміцнення існуючих та формування нових зв'язків між елементами; 3) дотримання законодавчих норм елементами архітектури регіонального ринкового простору
Світове регулювання	1) єдиний ринковий, інформаційний та фінансовий простір; 2) глобалізація економічних та ринкових процесів; 3) єдина система організацій для врегулювання міжнародних, ринкових, фінансових, економічних та інших питань

Основним критерієм при визначенні цілей наведених вище видів регулювання трансформацій архітектури регіонального ринкового

простору є забезпечення розвитку регіону, елементів архітектури, зв'язків між елементами, міжрегіональних відносин, в якомусь сенсі розвиток населення через підвищення рівня життя тощо. Цей розвиток пропонуємо визначити одним терміном – «ефективність».

Необхідною умовою розвитку архітектури регіонального ринкового простору є зростання ефективності його регулювання. Якщо ми звернемося до загальної інтерпретації, ефективність – це результат, зіставний із витратами на його отримання. Щодо *державного регулювання* архітектури регіонального ринкового простору, пріоритетною, на нашу думку, є соціальна ефективність, далі йде ринкова, потім – міжрегіональна, далі – державна і остання – світова. Пріоритети розставлені так через необхідність активної децентралізованої політики, стимулювання регіоналізації і усебічну її підтримку. На цій основі управління ринковими трансформаційними процесами повинно мати відповідний вектор. Ефективність регіонального регулювання, вважаємо, така ж, як і державна, з тією лише різницею, що благополуччя регіону досягається, в першу чергу, для самого регіону, а не для держави та економії її коштів. Ефективність світового масштабу – збільшення кількості елементів архітектури світового ринкового простору таких, які спроможні прискорити обіг товарів і послуг у світі.

Важливим методологічним завданням є формулювання *критеріїв ефективності* різних видів регулювання. Критерій ефективності регулювання – це певна ознака чи сукупність ознак, на основі яких оцінюється ефективність системи регулювання в цілому, а також ефективність окремих рішень [11]. Для кожного виду ефективності критерії різні, при цьому орієнтуватися варто на показники, які дають можливість бачити і бажано вимірити досягнутий через регулювання рівень задоволення потреб, інтересів, досягнення цілей. Наприклад, для оцінки соціальної ефективності використовують поняття «рівень життя», «якість життя» та «рівень людського розвитку». Вітчизняна методика визначення індексу людського розвитку, на відміну від методики Програми розвитку ООН, базується не на трьох, а на дев'яти складових, серед яких для оцінки ефективності регулювання архітектури регіонального ринкового простору, ми виділили основні (табл. 1) [4; 7]. Вітчизняні науковці вважають, що інтегральний індекс, в якому враховані ці показники, відображає тенденції розвитку людського потенціалу регіону. Саме він на сьогодні є найбільш адекватним при оцінці ефективності державного регулювання розвитку того чи іншого регіону та виявленні міжрегіональних диспропорцій [2; 6; 9]. Звичайно, використання цього показника як критерію соціальної ефективності може бути достатнім за певної мети дослідження регіонального розвитку, але він не заперечує і

інші підходи, зокрема визначення рівня економічного чи соціально-економічного розвитку. Для дослідження ж ефективності різних видів регулювання архітектури регіонального ринкового простору система критеріїв виражається сукупністю показників (табл. 2).

Таблиця 2
Критерії ефективності різних видів регулювання трансформацій архітектури регіонального ринкового простору

Ефективність регулювання трансформацій	Критерії ефективності	
	Державне регулювання	Регіональне регулювання
Соціальна	демографічний розвиток	
	матеріальний добробут населення	
	розвиток ринку праці	
	рівень освіти	---
	стан охорони здоров'я	
	соціальне середовище	
	екологічна ситуація	
Ринкова	пропорційний розвиток усіх галузей економіки та ринків	
	збільшення надходжень до державного бюджету	збільшення надходжень до місцевого бюджету
	збільшення товарообігу на внутрішньому та зовнішньому ринках	збільшення товарообігу на регіональному та міжрегіональному ринку
	прискорення руху капіталу	
	відповідність світовим стандартам якості	
Міжрегіональна	взаємопідтримка регіонів	розбудова регіональної інфраструктури
	активізація розвитку міжрегіонального ринкового простору	
	пропорційний розвиток регіонів	розширення міжрегіональних зв'язків
	зменшення потреби у міжбюджетних трансфертах	самодостатність регіону, регіональна автономія
Державна	покращення основних макропоказників держави (зниження дефіциту державного бюджету, зовнішнього і внутрішнього боргу, зниження темпів інфляції, зміцнення національної валюти)	покращення основних макропоказників регіону (зростання Валового регіонального продукту, соціальних виплат, зниження внутрішнього боргу)
	зниження міграції робочої сили	
	стабілізація банківської, економічної та фінансової системи	
	послаблення негативного впливу світового ринку	стійкість до впливу міжрегіональних і світових негативних тенденцій

Світова	відповідність українських показників світовим показникам розвитку	відповідність українських умов регіонального розвитку світовим стандартам
	зростання іноземних і внутрішніх інвестицій	
	вступ до ЄС	покращення основних регіональних показників (індексу конкурентоспроможності, екологічної безпеки тощо)
	збільшення торговельного обігу	

Хочемо зауважити, що подані критерії не є вичерпними, оскільки автор не ставив за мету охопити усі можливі цілі державного і регіонального регулювання, але показати їх неоднозначність, яка залежить від багатьох чинників, таких як модель економічної системи, вектор регіональної та національної політики, світові тенденції і вимоги тощо.

Висновки. Ефективний механізм регулювання трансформацій регіональних галузевих ринків має будуватися на принципах взаємозгодженості та взаємодоповненості між усіма видами внутрішнього регулювання (державним, регіональним та саморегулюванням). Такий підхід забезпечить прогнозовані наслідки галузевих змін і регіональних ринків та виведе на новий науковий рівень прогресивні механізми прогнозування (наприклад, технологія прогнозування Форсайт), які ефективно використовуються у розвинених країнах. Вважаємо, що основними цілями регулювання трансформацій регіональних галузевих ринків є:

- підвищення рівня життя населення;
- пропорційний розвиток галузей і територій;
- визначення пріоритетів розвитку галузей у регіонах;
- забезпечення реалізації стратегій розвитку регіонів;
- формування мережі міжрегіональних зв'язків та регіонального ринкового простору;
- перехід до інформаційного суспільства на рівні регіонів та національному.

Реалізація цих цілей сформувала б прогресивні платформи розвитку галузевих ринків та регіонального ринкового простору, адекватні вимогам світової спільноти та країн ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бартош Годзішевські, Міхал Крушка Банківська система Польщі та її стабільність у кризовий період // Журнал європейської економіки. – Том 13 (№ 2). – Червень 2014. – С. 151-169.
2. Anayiotos G., Toroyan H., Vamvakidis A., (2010), The efficiency of emerging Europe's banking sector before and after the recent economic crisis, Financial Theory and Practice Vol. 34.
3. Дідич З.А. Валютно-курсова політика у контексті світової фінансової кризи: уроки для країн центральної та східної Європи та України // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2013. Т. 18. вип. 1/1 С.87-89.

4. Бандур С.І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, І.В. Терон. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 250 с.
5. Беленький П. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П. Беленький, О. Другов // Регіон. економіка. – 2005. – № 1. – С. 96-106.
6. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З.В. Герасимчук. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 528 с.
7. Лексин И.В. Регион как объект анализа государственного управления / И.В. Лексин, Т.В. Грицюк, А.В. Лексин // Регион. экономика: теория и практика. – 2005. – № 4 (19). – С. 20-26.
8. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Джон Гэлбрейт. – М.: Директмедиа Паблшинг, 2007. – 347 с.
9. Підгірний В.В. Особливості стратегічного управління соціально-економічною трансформацією: місце й роль регіонального напрямку / В.В. Підгірний // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 151-159.
10. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: [монографія] / В.І. Чужиков. – К.: КНЕУ, 2008. – 272 с.
11. Ахинов Г.А., Жильцов Е.Н. Экономика общественного сектора: учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 354 с. (Высшее образование).
12. Прямухіна Н.В. Теоретико-методологічні засади розвитку архітектури регіонального ринкового простору / Прямухіна Н.В. // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Економічні науки. – 2014. – С. 56-60.
13. Гапоненко Н.В. Форсайт. Теория. Методология. Опыт: монография / Н.В. Гапоненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 239 с.